DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
DUMLUPINAR UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
E-ISSN: 2587-005X http://dergipark.gov.tr/dpusbe
Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 70, 112-122; 2021
DOI : 10.51290/dpusbe.977566

Araştırma Makalesi / Research Article

EREĞLİ KÖMÜR MADENLERİ VE EREĞLİ KAYMAKAMLIĞININ TEŞKİLİ (1865-1867)

Yalçın BAZNA[1]

Öz
Madenler tarih boyunca her devlet için olduğu gibi Osmanlı Devleti için de önemli bir yer işgal etmiştir. Osmanlı Devleti için bu madenler içerisinde kömür madenlerinin sanayi devrimi ile birlikte önemi ve değeri daha da artmıştır. Nitekim kömür madenleri buharlı gemiler, trenler gibi devrin en önemli icatlarına yakıt olarak kullanılmıştır. Ancak kömür madenlerinin işletilebilmesi emek ve sermaye gücüne bağlıdır. Bu bakımdan Osmanlı Devleti madenlerin daha aktif bir şekilde işletilebilmesi amacıyla bazen maden çevresindeki yerleri madenin çıkarıldığı bölgeye mali birimler oluşturacak şekilde bağlamış bazen de madenin bulunduğu bölgeyi idari olarak müstakil bir birime dönüştürmüştür. Bu sayede hem emek gücü halledilmeye hem de maden çıkarımında bürokratik kolaylıklar sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada Ereğli Kömür Madeni'nin gerek devlete sağladığı gelir gerekse sanayi vesair kollara yaptığı katkılar dolayısıyla Ereğli kazasının neden kaymakamlığa dönüştürüldüğü özellikle arşiv kaynakları çerçevesinde ele alınacaktır. Böylece Osmanlı mülki yapısının belirlenmesinde mali birimlerin de önemli bir yerinin olduğu ortaya konulmuş olacaktır.
Anahtar Kelimeler: Ereğli, Madenler, İdare, Kaymakamlık, Kaza.

EREGLI COAL MINES AND THE FORMATION OF THE EREGLI KAYMAKAMLIK (1865-1867)

Abstract
Throughout history, mines have occupied an important place for the Ottoman State as well as for every state. For the Ottoman Empire, the importance and value of coal mines among these mines increased with the industrial revolution. As a matter of fact, coal mines were used as fuel for the most important inventions of the era, such as steamships and trains. However, the operation of coal mines depends on labor and capital power. In this respect, the Ottoman State sometimes connected the places around the mine to the region where the mine was extracted to form financial units in order to operate the mines more actively, and sometimes transformed the region where the mine was located into an administratively independent unit. In this way, both labor power was taken care of and bureaucratic convenience was tried to be provided in mineral extraction. In this study, the reason why Ereğli Coal Mine was turned into a sanjak will be discussed, especially within the framework of archival sources, due to the income it provides to the state and its contributions to industry and other branches. Thus, it will be revealed that financial units have an important place in the determination of the Ottoman administrative structure.
Keywords: Ereğli, Mines, Administrative**,** Kaymakamlik, County.

[1] Arş. Gör. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ylcbzn@hotmail.com, ORCID 0000-0002-7549-6261.
Başvuru Tarihi (Received): 02.08.2021 **Kabul Tarihi** (Accepted): 25.10.2021

Giriş

Muhassıllığın kaldırılmasından sonra 1842 yılında yapılan yeni bir düzenleme ile mülki taksimat, eyalet, sancak ve kaza olarak yeniden şekillendi (Çadırcı, 2013: 236). Yeni düzenleme gereğince sancaklar, 1864 Vilayet Nizamnamesi ve bu Nizamname'nin 1867 yılında tüm ülkede tatbik edilmesine değin kaymakamlarca idare edildi. Bu anlamda eyalet/vilayet ve mutasarrıflık idari birimleri dışında kalan her bir sancak, aynı zamanda birer kaymakamlık mülki birimiydi. Osmanlı Devleti'nde aşağıda Ereğli örneğinde de görüleceği üzere zaman zaman kimi zaruretlerle yeni kaymakamlıklar ihdas edilebiliyordu. Bu zaruretler bölgenin özelliğine göre değişiklik gösteriyordu. Örneğin 1853 yılında Halep eyaletine bağlı Zor adındaki bir yerleşim yeri ödenmemiş vergilerin alınması ve asayişin temini kaygısıyla kaymakamlığa tahvil edilmişti (Güneş, 2013: 28). Yine 1860 yılı Ekim ayında işletmeye açılan Köstence-Çernovada (Boğazköy) demiryolu hattı ile Köstence, özellikle bölgede yaşanan sosyo-kültürel değişim, ivme kazanan ticaret ve tarım sayesinde kazadan kaymakamlığa dönüştürülmüştü (Kolay, 2011: XXI-XXII; Güneş, 2013: 29). Esasında bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak burada bir yerin kaymakamlık olarak teşkil edilebilmesinin bazı bürokratik işlemlere tabi olduğu vurgulamak gerekir. Buna göre bir yerin kaymakamlık olarak teşkil edilebilmesi için durumun evvela Meclis-i Vâlâ'da görüşülmesi gerekiyordu. Yapılan görüşmeler neticesinde eğer yeni bir kaymakamlık kurulması yönünde bir karar çıkmışsa kararı havi mazbata padişahın onayına sunulmak üzere sadaret makamına havale edilirdi. Karar padişah tarafından da uygun görüldüğü takdirde artık o yer kaymakamlık olarak teşkil ediliyordu. Bu onaydan sonra kaymakamlık maaşı vesair diğer giderler için durumun ayrıca Maliye Nezareti'ne ve daha sonra ilgili valilik veya mutasarrıflığa da bildirildiğini belirtmek gerekir (Güneş, 2013: 23-24).

Bu çalışmada esasında yapılmaya çalışılan en önemli şey Ereğli'nin hangi saiklerle kaymakamlığa dönüştürüldüğünü ortaya koymak olmuştur. Aşağıda açıklanacağı üzere mali birimler gerçekten de devlet ve millet açısından oldukça önemli bir yer işgal ediyordu. Bu mali birimlerden biri de Ereğli kömür madenleriydi. Bu anlamda madenciliğin[2] Osmanlı Devleti'ndeki ehemmiyetine ve mali birimlerin oluşmasındaki rolüne kısaca değinmek gerekir.

Bilindiği üzere kuruluştan 19. yüzyıla kadar madencilik alanında, her ne kadar devletten izin alınmak şartıyla mülk ve metruk arazilerde keşfedilen madenlerin 1/5 oranını devlete vermek kaydıyla işletme hakkını garanti edene verilmesi uygulaması var ise de umumiyetle devlet tekeli ön planda tutulmaktaydı (Çağatay, 1943: 120; Tızlak, 1999b: 313). Bu tekel sitemi ise genellikle iltizam usulü yerine emanet usulü şeklinde tecelli etmişti. Bu sistemin iltizam usulüne göre daha fazla tercih edilmesinin temel nedeni mali ve askeri açılardan madenlerin sahip olduğu ehemmiyet dolayısıyla idi. Nitekim iltizam usulünde mültezimler genellikle kendi çıkarları için işletilmesi en kolay ve ucuz ocaklara yönelmekteydiler. Bu durum da çoğu zaman madenlerin atıl durumda kalmalarına neden oluyordu (Tızlak, 1993: 295).

[2] Burada madenciliğin Osmanlı Devleti'ndeki serüveni hakkında ayrıntılı bilgiyi çalışmamızın amacını aşması münasebetiyle vermeyi uygun görmedik. Bu konuda bazı müracaat eserler şunlardır: Ahmed Refik Altınaya, *Osmanlı Devrinde Türkiye Madenleri 967-1200,* Devlet Matbaası, İstanbul, 1931; Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867),* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001; Ahmet Naim Çıladır, *Zonguldak Havzası: Uzun Mehmet'ten Bugüne Kadar,* Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1934; Donald Quataert, "19. yy'da Osmanlı Devleti'nde Madencilik", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C. 4, İstanbul, 1995, s. 914-916; Reşat İzbırak, "Türkiye'de Madencilik", *DTCF Dergisi*, C. III, S. 1, 1944, s. 213-226; Özkan Keskin, *Orman ve Maadin Nezaretinin Kuruluşu ve Faaliyetleri,* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2005; Neşet Çağatay, *Osmanlı Devleti'nde Maden İşletme Hukuku,* Ankara Üniversitesi DTCF, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1942; Fahrettin Tızlak, "Osmanlı Maden İşletmeciliğinde Kanunnameden Nizamnameye Geçiş ve 1861 Tarihli Maden Nizamnamesi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 98, Ekim 1995, s. 75-91; Abdülmecit Mutaf, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Maden İşletmeciliği Prosedürü", *History Studies*, C. 2, S. 2, 2010, s. 295-303.

Devlet, her usulde madenlerin atıl durumda kalmalarını önlemek gayesiyle madenlerin bulunduğu bölgelerde yer alan bazı kaza veya köyleri madenin çıkarıldığı bölgeye mali birimler oluşturacak şekilde bağlıyordu. Nitekim Osmanlı Devleti'nin madencilik anlayışında üretimin sürekliliği en başta gözetilen hususlardan biriydi. Bu sürekliliği sağlayan unsurlar ise insan emeği ve sermaye idi. Madenler aynı zamanda devlet hazinesi ve halkın geçimleri için de önemli birer gelir kaynağıydı. Çünkü madenler gerek sivil gerekse askeri alanlarda oldukça yaygın kullanım alanlarına sahipti (Tızlak, 1996: 703). Bu bakımdan devlet, bu ihtiyaçları karşılamak düşüncesiyle zaman zaman bazı bölgelerde mali birimler vücuda getiriyordu. Bu amaçla oluşturulan mali birimlerden biri 1775 yılında Ergani ve Keban madenlerinin birleştirilmesiyle oluşturulan Maadin-i Hümayun Emaneti idi (Tızlak, 1999a: 926). Maadin-i Hümayun Emaneti ilk zamanlarda bu iki yer ile sınırlı iken zamanla sınırları üretimin üst seviyeye çıkarılması amacıyla daha da genişletildi. (Tızlak, 1999a: 938). Yine aynı şekilde Küre-i Nühas madenine de Küre-i Mamure ve Azdavay kazaları ihtiyaç duyulan sermaye ve emek gücünü temin etmek gayesiyle bağlanacaktı (Yakupoğlu, 2012: 36-45; Tızlak, 1993: 296). Tanzimat dönemine gelindiğinde bu kaygı devam edecek ve bu tür ihtiyaçlar dolayısıyla Ereğli kazası kaymakamlığa dönüştürülecekti. Ancak Ereğli'nin kaymakamlığa dönüştürülmesi meselesine geçmeden önce ana hatlarıyla da olsa Ereğli kömür madenlerine ve buradaki üretim miktarına değinmek gerekir. Böylece Ereğli'nin hangi saiklerle kaymakamlığa dönüştürüldüğü daha iyi anlaşılmış olacaktır.

1. Ereğli Kömür Madeni İdaresi ve Üretimi

Ereğli'deki kömür madenleri II. Mahmud zamanında keşfedilmesine rağmen Abdülmecid devrinde ancak işlettirilebildi (Öğreten, 2007: 140; Tak, 2001: 9; Kaştan, 2016: 4). Aslında Ereğli kömür madeninin bulunmasından önce de Anadolu ve Rumeli taraflarında pek çok kömür madeni bulunmuştu. Bu anlamda Osmanlı Devleti'nde maden kömürü ilk defa 1731 yılında Humbaracı Ahmed Paşa tarafından Bosna'da bulunmuştu. Daha sonra Baron De Tott tarafından 1774 yılında Yedikumlar denilen yerde yeni bir kömür madeni daha keşfedildi. Bununla birlikte bu kömür madenleri birtakım gerekçelerle işletilmedi. III. Selim dönemine gelindiğinde 1793 yılında İstanbul Boğazı'nın Karadeniz'e bakan batı sahillerinde başka bir kömür madeni bulundu. Bu sefer bu maden mukataa haline getirildi ve 1795 yılında Kaptan Paşa idaresine verildi. Yine 1796 yılında Yedikumlar bölgesinde yeni bir kömür madeni daha keşfedildi. Anadolu'da bu kömür madenleri dışında İçel, Marmaris, Alanya Dağları'nda da kömür madenleri bulundu. Bu anlamda yukarıda sayılan kömür madenleri Ereğli kömür madeninden önce keşfedilen ve işletilen madenlerdi. (Karal, 2007: 244-245; Öğreten, 2006: 137-141). Ancak bu madenler devrin şartları gereğince beklenilen düzeyde işlettirilememişti. Ereğli kömür madeni de ilk zamanlarda istenilen düzeyde işlettirilemeyen madenlerdendi. Bu madeni daha aktif hale getirmek amacıyla bazı çalışmalar yapıldı. Bu anlamda Ereğli kömür madeninin işletilmesi imtiyazı ilk defa Maliye Hazinesi[3] tarafından 5 Kasım 1842 ile 30 Kasım 1845 tarihleri arasında yüzde yüz yerli sermaye ile Safveti, İzzet, Rıza ve Ahmed Fethi Paşalar ile Tahir ve Mustafa Efendiler isimli altı ortaklı Ereğli Kömür

[3] Hazine-i Amire zamanla önemini kaybetmiş ve Darphane'den yardım almadan ayakta duramaz hale gelmiştir. Bu nedenle 23 Mayıs 1835 tarihinde Hazine-i Amire ile Darphane birleştirilerek Darphane-i Amire Defterdarlığı adında yeni bir defterdarlık kurulmuştur. Ancak Hazine-i Amire'ye faydası olur düşüncesiyle birleştirilen bu iki kurum bu birleşmeden sonra istenilen sonucu vermeyince 28 Şubat 1838 tarihinde Darphane ile Hazine-i Amire birbirinden ayrılmak durumunda kalmıştır. Bu sefer Hazine-i Amire ile Mansure Hazinesi birleştirilmiş ve Maliye Nezareti adıyla teşekkül etmiştir. Ayrıca Defterdarlık tabiri de kaldırılmış ve yerine Maliye Nazırı tabiri kullanılmıştır. Bu düzenleme ile Darphane de eski konumuna dönmüş ve bir müşir idaresine verilmiştir. Ancak Tanzimat arifesinde 8 Haziran 1839 tarihinde Maliye Nazırlığı kaldırılmış ve Mansure Hazinesi Mukataat Hazinesi adıyla Hazine-i Amire'den ayrılarak iki kurum da müstakil bir hale getirilmiştir. Tanzimat ile birlikte Mukataat Defterdarlığı tabiri kaldırılmış ve Mukataat Hazinesi ile Hazine-i Amire birleştirilerek Hazine-i Amire Defterdarlığı ihdas edilmiştir. Bu defterdarlık Tanzimat dışında kalan yerlerin idaresini yürütmekle görevlendirilmiştir. Tanzimat'ın uygulandığı pilot bölgelerdeki mali işler ise 19 Ocak 1840 tarihinde kurulan Maliye Nezareti'nin sorumluluğuna verilmiştir. 25 Mayıs 1840 tarihinde ise tüm hazineler birleştirilerek Maliye Hazinesi adı altında kurulmuştur. Bkz. Arzu T. Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s. 12-13.

Kumpanyasına verildi. Bu kumpanyaya 6 Mart 1846 tarihinde 100 bin kuruş sermaye ile Padişah Abdülmecid de ortak oldu. Böylece altı ortaklı ve altı hisseli şirket yedi ortaklı on iki hisseye dönüştü. Ereğli Kömür Kumpanyasının kömür işletme imtiyazları da zamanla genişletildi. Bu bağlamda Kumpanya'nın kömür işletme imtiyazına Amasra, Bezekli, Karaburun, Güney ve Batı Anadolu'da yer alan kömür yatakları ile Girit ve Tekirdağ gibi bölgeler de dâhil edildi (Öğreten, 2006: 142-148).

Ereğli Kömür Kumpanyası, 1846 yılı Mart ayından itibaren Darphane'nin idaresine verildi (Terzi, 2000: 12-13). 1847 yılında Hazine-i Hassa Nezareti'nin[4] kurulması ile birlikte ise Ereğli kömür madeni de dâhil diğer tüm madenlerin idaresi Hazine-i Hassa'ya devredildi.[5] Böylece Ereğli kömür madeni kumpanya şeklinde Hazine-i Hassa idaresinde yönetilmeye başlandı. Zaten Maden-i Hümayun Meclisi de kuruluşundan itibaren Hazine-i Hassa içerisinde çalışmalarını sürdürmekteydi. Ancak burada madenlerin kalemiye işlerinin Hazine-i Hassa; idare ve ahkâm işlerinin ise Maliye Hazinesi tarafından yürütüldüğünü belirtmek gerekir. Bununla birlikte bu durum zamanla birçok sıkıntılara sebebiyet verecekti. Bu nedenle 1852 yılı Mart ayından itibaren bütün madenler, 1861 yılında yeniden Maliye Hazinesine bağlanıncaya kadar Hazine-i Hassa'ya bağlandı. Hazine-i Hassa idaresine geçen madenler altı müdürlüğe ayrılarak başlarına birer müdür tayin edildi (Öğreten, 2006: 145-146). Bununla birlikte Ereğli kömür kumpanyası özellikle tersane ve devlet daireleri için ihtiyaç duyulan kömürü çıkaramadı. Örneğin kömür madenine en çok ihtiyaç duyulan Kırım Savaşı esnasında bile Ereğli kömür madenlerinden 1854 yılında Hamdi Paşa'nın valiliği döneminde üç aylık sürede tespit edebildiğimiz kadarıyla 650 bin kantardan fazla (36.692 tondan fazla) kömür çıkarılabilmişti (BOA, I.DH 305/19358 (2), 26 L 1270 (22.07.1854). Esasında bu kadar kısa bir sürede bu miktar kömürün çıkarılmış olması takdire değer bir gayretti. Yine 1862 ile 1865 yılları arasında toplam üç yıllık zaman diliminde yaklaşık 174.236 tondan biraz fazla çıkarılmıştı (BOA, MB.İ 21/43 (1), 5 Za 1283 (12.03.1867).

Ereğli madenlerinin iyi idare edilememesi, dolayısıyla istenilen seviyede maden çıkarılamaması gerekçesi ile sadaret makamınca 1861 yılının ikinci yarısında kumpanyanın feshi istenildi. Bu istek doğrultusunda 15 Ağustos 1861 tarihinde kumpanyanın kömür işletme hakkı feshedildi ve durum Hazine-i Hassa ile Maliye Nezareti'ne bildirildi. Kumpanyanın feshinden sonra madenler doğrudan doğruya Hazine-i Hassa tarafından işletilmeye ve idare edilmeye başlandı. Ancak bundan da istenilen netice alınamayacaktı. Bunun üzerine 1865 yılının Mart ayı başından itibaren kömür madenlerinin yönetimi Hazine-i Hassa adına idare edilmek kaydıyla Bahriye Nezareti'nin bir birimi olan Tersane-i Amire'ye devredildi (BOA, MB.İ 21/43 (1), 5 Za 1283 (12.03.1867); Öğreten, 2007: 142; Gencer, 2001: 197).

Bahriye Nezareti'nin ilk dönemlerinde de istenilen miktarda kömür çıkarılamadı. Bunda gerek Ereğli'de yaşanan birtakım mülki değişiklikler -ki aşağıda bu konuya değinilecektir- gerekse 13 Mart 1866 tarihinden itibaren maden idaresinin kısa bir süreliğine de olsa müstakil olarak yönetilmesi sonrasında sorumlu memurun bazı suistimalleri etkili olmuştu. Bu anlamda 13 Mart 1866 tarihinden itibaren Ereğli ve havalisindeki kömür madenlerinin çıkarılmasından mesul

[4] Hazine-i Hassa, aslında Ceyb-i Hümayun Hazinesi'nin evrilmiş halidir. Bilindiği üzere Ceyb-i Hümayun Hazinesi'nin işlevlerinde zamanla oluşan değişiklikler nedeni ile 1844-1845 yıllarında bu tabir yerine özel hazine ya da hükümdara ait hazine anlamlarına gelen Hazine-i Hassa tabiri kullanılmaya başlanılmış ve bu anlamda tespit edilen en erken tarih 14 Ağustos 1846 tarihidir. Ancak bu iki tabirin birbirinin yerine kullanımına Abdülmecid'in 15 Haziran 1847 tarihli bir iradesi ile son verilmiş ve Ceyb-i Hümayun yerine Hazine-i Hassa tabiri kullanılmaya başlanmıştır. Terzi, *a.g.e.,* s. 19-21. Arıca bkz. Öğreten (2007), *a.g.m.,* s. 140.

[5] Bu bağlanma tarihi tam olarak kesin değildir. Nitekim 22 Ocak 1850 tarihinde Darphane-i Amire'ye bağlı gösterilen madenler 6 Eylül 1850 tarihinde Hazine-i Hassa'ya bağlı olarak gösterilmiştir. Ahmet Öğreten bu iki tarih arasındaki yedi aylık süre zarfında madenlerin idaresinin Darphane-i Amire'den Hazine-i Hassa'ya geçtiğini iddia etmektedir ki bunu da iktisadi işletmelerin devir süresi olan Ruz-ı Hızır hesabından kaynaklandığına dayandırmaktadır. Bkz. Öğreten (2007), *a.g.m.,* s. 141 ve 4 nolu dipnot.

Miralay Hüseyin Bey hakkında Ereğli meclisince yapılan tahkikat neticesinde kaleme alınıp merkeze gönderilen 12 bendlik layihada aleyhinde halka türlü zulümlerde bulunduğuna dair birtakım şikâyetler bulunmaktaydı. Şikâyetler, işçilere sert davranması, ücretlerini nakden ödememesi ve onları zati işlerinde bedava çalıştırması gibi konuları kapsamaktaydı (BOA, A.MKT.MHM 372/96 (2)). Hüseyin Bey'den esnaf da şikâyetçiydi. Nitekim Ereğli kömür madencilerince Kaptan Paşa'ya gönderilen bir arzuhalde de bazı şeyler şikâyet konusu edilmişti. Söz konusu arzuhaldeki şikâyet konuları, Hüseyin Bey'in çok sinirli bir adam olması dolayısıyla kendisini çok az dahi olsa biri kızdırdığında hemen falakaya yatırıp dövdükten sonra hapsettirmesi, mal sandıklarından yirmi kuruşa aldığı mecidiyeleri yirmi iki kuruşa halka satması, maden çevresindeki tüm fırınları kapattırıp kendi adına açtırdığı fırınlarda üretilen çamur gibi ekmekleri işçilere yedirmesi gibi konuları içermekteydi. Nihayetinde onun bu tür tutumları herkesin kendisinden nefret etmesine, bunun sonucu olarak da imalatın günden güne azalmasına neden oluyordu (BOA, A.MKT.MHM 372/96 (3)).

Kömür imalatının istenilen düzeyde gerçekleşmemesinde iki önemli faktör daha etkiliydi. Bunlardan birincisi 1865 yılının Temmuz ayında Viranşehir'in yeniden sancak hüviyetine kavuşması ile birlikte Ereğli ve kazalarına tabi toplam 10 nahiyenin -ki bunun ayrıntılarına aşağıda değinilecektir- Bolu ve Viranşehir'e bağlanmalarıydı. İkincisi ise maden idaresinin ıslahı için belli miktarda sermayeye ihtiyaç duyulması ancak bu sermayenin Ereğli'nin mevcut sancak gelirlerinden sağlanamamasıydı. Bu önemli iki eksikliğin giderilmesi amacıyla Kaptan Paşa başkentte bazı girişimlerde bulundu. Bu bağlamda söz konusu 10 nahiyenin yeniden Ereğli'ye bağlanması ve maden idaresinin ıslahı için ihtiyaç duyulan 15 bin keselik akçenin bir şekilde temin edilmesi hususunda sadrazamlık makamına bir tahrirat gönderdi (BOA, MVL 723/39 (1), 19 Ra 1283 (01.08.1866). Bunun üzerine madenlerin en iyi şekilde nasıl işletileceğini tahkik etmek üzere beş kişilik bir komisyon oluşturuldu. Komisyon üyeleri Dersaadet Kömür Ambarı Müdürü Esseyyid İsmail, Bahriye Meclisi azalarından Esseyyid İsmail, Ereğli Kaymakamı Faik Bey, Tersane-i Ebiniye Müdürü Miralay Yusuf ve Bahriye Meclisi Müftüsü Mehmed Kasım idi (BOA, İ.MVL 565/25386 (1), 09 S 1283 (23.06.1866). Bu komisyon yapmış olduğu tahkikatını bir rapor ile merkeze gönderdi. Söz konusu raporda istenilen miktarda kömür üretimi için şunlar önerilmekteydi:

Her şeyden önce madenin ıslahı için yapılması gereken en önemli ıslahat madene tahsisi gereken akçenin ertelenmeksizin verilmesi ile Ereğli'nin eski idari sınırlarına kavuşturulmasıydı. Madenden bir sene içinde çıkarılması umulan 2 milyon kantar (yaklaşık 112.900 ton) kömür için ihtiyaç duyulacak 15 bin keselik akçe ise mümkünse Ereğli sancağı vergilerinden mümkün değilse noksan miktar Bolu ve Viranşehir sancakları emvalinden karşılanacaktı. İkincisi maden idaresi ile kaymakamlık idaresi birleştirilerek yönetimine mülki ve maden işlerinde tecrübesi ve devletine karşı sadakati bilinen birisi getirilmeliydi. Üçüncüsü, her işçinin ücretleri peşin olarak verilmeli ve bu durum tüm halka ilan edilmeliydi. Ayrıca mevcut yönetimin insanlara verdiği emniyetsizliği bertaraf etmek amacıyla Kozlu ve Zonguldak iskelelerinde münasip miktar maaş ile beraber sandık emini ikâme ettirilip her bir işçinin nöbetinin bitiminde ellerine birer kıta jurnal verilmeliydi. Böylece herkes hakkını sandık eminlerinden alacak ve artık alacakları ücretlerden emin olacaklardı. Hatta bu sayede halk sonraki nöbetlerine daha istekli geleceklerdi. Dördüncüsü, ocaklardan demir yollarına kadar bargir ile kömür nakledilecek yolların ne suretle inşa edileceğini ve yeni açılacak madenlerin hangi usulle kazılacağını göstermek için tecrübeli iki nefer maabir ve bir nefer maadin mühendisi daimi surette madenlerde bulundurulmalıydı. Beşincisi, Ereğli'deki miri sefinelerle limana daimi olarak nakledilen kömürlerin başkent vesair yerlere götürülebilmesi amacıyla Ereğli'de bir kıta vapur bulundurulmalıydı. Altıncısı, Ereğli kaymakamlığının havi olduğu kazalar halkı maden işlerinde istihdam edildiklerinden kereste kesim ve nakil işlerinden muaf edilmeliydiler. Yedincisi, tatil edilen ancak yıllık 300 bin kantar olarak çıkarılması planlanan Amasra'daki maden ocaklarından bir miktar numune alınıp komisyonca tahlil edilmeliydi.

Böylece buradaki kömür madeninin bu potansiyelde olup olmadığı anlaşılacak ve kömür üretimi daha da artmış olacaktı. Sekizincisi, madenlere bağlı kazaların işçilerini deftere kaydetmek üzere münasip miktar maaş ile bir nefer kâtip istihdam edilmeliydi. Dokuzuncusu, Ereğli limanından icabında kış mevsiminde de kömür nakledilebilmesi amacıyla buraya iki büyük depo ve yeni bir iskele inşa edilmeliydi. Onuncusu, Zonguldak İskelesine gidecek demir yolu bir an önce tamamlanmalıydı. Son olarak yukarıda sayılan öneriler yerine getirildiğinde 1867 yılı içerisinde 2 milyon kantar kömür iskelelere nakledilecek ve bu miktar her sene yarımşar milyon artarak 1871 yılına kadar 4 milyon kantara kadar ulaşacaktı (BOA, İ.MVL 565/25386 (1), 09 S 1283 (23.06.1866); İ.MVL 565/25386 (1,2), 09 S 1283 (23.06.1866).

Yukarıdaki layiha merkezde değerlendirildiğinde kömür çıkarımını arttırmak gayesiyle söz konusu nahiyelerin yeniden Ereğli'ye ilhak edilmesine ayrıca kaymakamlık ve maden işlerinin de birleştirilmesine karar verildi (BOA, İ.MVL 565/25386 (6), 12 Ş 1283 (20.12.1866). Ancak istenilen üretim bir türlü gerçekleşmedi. Bununla birlikte Dilaver Paşa'nın girişimleriyle hazırlanan 8 Mayıs 1867 tarihli Ereğli Kömür Madenleri Nizamnamesi'nden sonra kömür üretimi önceki dönemlerin hemen hemen üç katı olan 142 bin tona kadar ulaştı (Tızlak, 1998: 124). Sonraki dönemlerde maden üretimi daha da artacaktır. Bunda özellikle 1882 yılından itibaren madencilerin elde ettikleri kömürün yüzde 40'nı piyasaya satabilme hakkını elde etmeleri, devletin satın aldığı kömür ücretlerini yükseltmesi, vergilerin yarı oranında düşürülmesi ve madencilerce yurt dışından getirtilen malzemelere gümrük kolaylığının sağlanması gibi şeyler etkili olmuştu (Öğreten, 2007: 143).

1.1. Ereğli Kazasının Kaymakamlığa Tahvili

Ereğli kazasının kaymakamlığa dönüştürülmesinin temel amacı Ereğli'deki maden üretimini arttırarak ülkeyi dışa bağımlıktan kurtarmak hatta ihtiyaç fazlası kömürü dışarıya satmaktı. Böyle bir durum yukarıda da ifade edildiği gibi yeterli emek gücü ve sermayenin varlığı ile gerçekleşebilirdi. Bu bakımdan madenin bulunduğu idari sınırlar dâhilinde yeterli insan kaynağı ve sermayenin bulunması önemli iki unsurdu. Bu iki unsurun temini maksadıyla Tanzimat öncesinde olduğu gibi sonrasında da madenlerin bulunduğu bölgelerdeki civar kimi kazalar madenlere bağlanabilmekteydi. Örneğin Tanzimat ile birlikte Kastamonu'da muhassıllık teşkilatı kurulduğunda muhassıllık merkezi madenler dolayısıyla Küre-i Nühas olarak belirlenmişti. (Bazna, 2021: 79). Bu sayede madenler daha aktif ve hızlı bir şekilde işlettirilebiliyordu. Böyle bir durum Ereğli kazası kaymakamlığa dönüştürülürken de söz konusu olacaktı. Nitekim sadrazamlık makamına gönderilen bir tahriratta bu durum *"...ve Ereğli kazasının kaimakamlık ittihazından maksad-ı hakiki ise madenlerin germi-i imali içün lüzumu olan amele ve hayvanatın mârrü'z-zikr kazalar ile mülhakatından suhuletle celb ve istihsali kazıyyesi olup..."* şeklinde ifadesini bulmuştu (BOA, MVL 717/76 (1), 17 Ş 1282 (08.01.1866). Yine sadrazamlık makamından Maliye Nezareti'ne gönderilen başka bir tahriratta, *"... mezkûr maden idaresinin ıslahı akçenin vücuduna mütevakkıf idüğü maslahatdan olduğundan"* şeklinde ifade edilmişti (BOA, MVL 723/39 (1), 19 Ra 1283 (01.08.1866). Bu bağlamda çalışmamızın bu kısmında Ereğli'nin kaymakamlığa tahvil edilme süreci ve bu süreç içerisinde karşılaşılan zorluklar ele alınacaktır. Böylece madenlerin ülkenin mülki yapısını dönüştürmedeki etkileri üzerinde bir örneklem ortaya konulmuş olacaktır. Ancak öncelikle Ereğli'nin idari statüsüne değinmek gerekir.

Tanzimat'tan önce Anadolu eyaletinin Bolu sancağına bağlı olan Ereğli, 1515 yılında nahiye, 1530 yılında kaza olarak idare ediliyordu (Sezen, 2017: 252). 16. yüzyıl başlarına ait tahrirlere bakıldığında burası pek de büyük olmayan bir kasaba hüviyetindeydi (Tuncel, 1995: 290) ve genellikle Bendereğli ismiyle anılıyordu. Örneğin Kanuni dönemine ait bir belgede *"Mahsulatı-ı gümrük-i İskele-i Bendereğli"* ifadesi bu kabildendi. Yine 1805 yılına ait boşalan bir tımarın İrad-ı Cedid Hazinesi'ne devredilmesine dair bir tahriratta da *"Bendereğli"* ismi geçmekteydi (BOA, AE.SSÜL.I 2/63 (1), 29 Z 940 (11.07.1534); C.TZ 83/4142 (1), 15 C 1220 (10.09.1805).

Devlet salnamelerinde de *"Bendereğli"* şeklinde geçmekteydi. (Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, 1264/1848: 170; 1266/1850: 71; 1270/1856, s. 94; 1277/1861: 143). 1864 yılına gelindiğinde 1863 yılından itibaren Osmanlı ülkesinde yapılan umumi teftiş neticesinde teftiş heyetince Kastamonu mutasarrıflığı dâhilinde yapılan bazı mülki düzenlemeler sonrasında sınırları genişletilmek istenildi. Buna göre Ereğli kazası sınırlarına Alaplı ile birlikte Samako dâhil edildi (BOA, MVL 677/22 (2)). Bir süre sonra Ereğli'nin idari sınırları yukarıda belirtilen ihtiyaçlar gerekçesi ile daha da genişletildi. Nitekim 13 Mart 1864 tarihinde lağvedilen Viranşehir kaymakamlığından Bolu'ya dâhil edilen Çarşanba ve Bartın kazalarıyla yine Bolu'ya bağlı Devrek kazası Ereğli'ye mülhakatlarıyla birlikte ilhak edilmek suretiyle 13 Mart 1865 tarihinde kaymakamlığa dönüştürüldü (BOA, MVL 669/11 (1); MVL 531/23844 (3), 2 M 1282 (28.05.1865); MVL 714/77 (1), 3 C 1282 (24.10.1865); MVL 717/76 (1), 17 Ş 1282 (05.01.1866); MVL 715/10 (1), 15 C 1282 (05.11.1865); MVL 705/53 (1), 19 Z 1281 (15.05.1865).

Ereğli'nin kaymakamlığa dönüştürülmesinde Ereğli kazası ve maden müdürü Faik Bey ile Kaptan Paşa'nın girişim ve çabaları oldukça önemli bir yer işgal etmişti. Faik Bey ve Kaptan Paşa'nın temel mantıkları yukarıda da belirtildiği üzere Ereğli'den çıkarılacak kömür madenlerinin miktarını arttırıp öncelikle Tersane-i Amire ile devlet dairelerinin kömür ihtiyaçlarını karşılamak hatta mümkünse ihtiyaç fazlasını yabancı memleketlere satmaktı. Ancak bu durum Ereğli'nin kaymakamlığa dönüştürülerek sınırlarının genişletilmesine bağlıydı. Böylece ihtiyaç duyulan amele ve sermaye tedarik edilmiş olacaktı. Nitekim daha önceleri her ne kadar amele eksikliği civar kazalardan tedarik edilmeye çalışılmışsa da istenilen başarı bir türlü elde edilememişti. Bu yüzden Kaptan Paşa, Faik Bey'in de görüşleri doğrultusunda merkeze Bolu'ya tabi Ereğli kazasına Çarşanba, Bartın ve Devrek kazalarının da eklenmesi suretiyle kaymakamlığa dönüştürülmesini teklif etti. Kaptan Paşa teklifini merkeze kabul ettirebilmek için makul birtakım önerilerde bulunmayı da ihmal etmedi. Buna göre Ereğli'nin kaymakamlığa dönüştürülmesi halinde maden ve kaza işleri birleştirilerek tek bir kişinin uhdesine verilecekti. Kaptan Paşa'ya göre bu iş için en uygun kimse ise hem 1.500 kuruş maaşla Ereğli kazası müdürlüğü hem de 7.500 kuruş maaşla maden müdürlüğü görevlerini yürüten Faik Bey idi. Böyle olduğu takdirde kaymakam maaşı için hazine nezdinde bilahare kaynak arayışına gidilmeyecekti. Çünkü o sıralarda 9.000 kuruş kaymakam maaşları için kâfi miktardaydı. Kaptan Paşa'nın sınırları genişleyecek Ereğli'nin güvenliğinin temini için sunduğu öneri ise Bolu'dan Ereğli'ye ilhak edilecek yerlerdeki zaptiyelerin getirtilmesi şeklindeydi. Bununla birlikte bu zaptiyeler gitmeyecek ve Ereğli kaymakamlığı sayıları az miktardaki zaptiyelerce korunmaya çalışılacaktı. Bu azlık bir süre sonra Ereğli Meclisi gündemine alınıp, birer nefer yüzbaşı ve kâtip ile 10 nefer süvari ve 5 nefer piyade daha istihdam edilecekti (BOA, MVL 720/70 (1), 21 Z 1282 (07.05.1866). Bu şekilde de hazineye masraf yüklenmemiş olacaktı. Görüldüğü üzere bazı tasarruflar devletin o dönemde bulunduğu şartlar göz önüne bulundurulmak suretiyle talep ediliyordu. Ancak Kaptan Paşa, usul gereği bir mal kâtibi ile ihtiyaç nispetinde istihdam edilecek kâtip maaşlarının hazinece ödenmesini talep edecekti (BOA, İ.MVL 531/23844 (1), 28 Za 1281 (24.04.1865); İ.MVL 705/53 (2), 19 Z 1281 (15.05.1865).

Kaptan Paşa'nın bu önerilerini havi tahriratı Meclis-i Vâlâ gündemine alındı. Yapılan müzakereler neticesinde daha fazla maden çıkarılmasına vesile olacağı münasebetle önerilerin yerinde olduğu kararlaştırıldı (BOA, İ.MVL 531/23844 (2), 25 Z 1281 (21.05.1865). Meclis-i Vâlâ'nın kararından sonra kararı havi kaleme alınan mazbata padişahın onayına sunuldu ve onaylandı (BOA, İ.MVL 531/23844 (3), 2 M 1282 (28.05.1865). Böylece Ereğli kazası 1865 yılının ilk yarısında kaymakamlığa dönüştürüldü. Ereğli kaymakamlığa tahvil edildikten sonra buranın hesap ve tahrir işlemlerine bakmak üzere mal müdürlüğüne 1.500 kuruş maaş ile Cevri Efendi ve tahrir işlerine ise 1.000 kuruş maaş ile Hasan Efendi tayin edildi. Ayrıca bunların maiyetinde çalışacak kâtiplere de üç yüz ellişer kuruş maaş verilmesi kararlaştırıldı (BOA, İ.MVL 539/24223 (1), 21 1282 (13.09.1865); İ.MVL 539/24223 (2), 28 Ra 1282 (20.09.1865).

Ereğli'ye dâhil edilen kazaların mülhakatları ise şu şekilde tertip edilmişti: Devrek merkez olmak üzere Dirgene maa Sekizdivan, Yılanlıca, Tefen ve Yenice'den; Çarşamba merkez olmak üzere Perşembe, Hisarönü (Filyos) ve Zerzene'den; Ereğli merkez olmak üzere Alaplı ve Samako'dan; Bartın merkez olmak üzere Amasra ve Gölpazarı nahiyelerinden oluşuyordu (BOA, MVL 677_00022 (2,2); İ.MVL 565/25386 (1), 9 S 1281 (23.06.1866).

Ancak 18 Temmuz 1865 tarihinde padişahın iradesi ile Viranşehir, eski idari yapısıyla yeniden kaymakamlığa tahvil edilince yukarıda sayılan nahiyelerin tamamı Viranşehir ve Bolu'ya yeniden bağlanmak durumunda kaldı (BOA, İ.MVL 565/25386 (1), 09 S 1283 (23.06.1866); Bazna, 2021: 234). Böylece Ereğli'nin idari sınırları küçülmüş ve bunun sonucu olarak iş gücü ve sermaye ihtiyacına yönelik bazı sıkıntılar ortaya çıkmıştı. Bu nedenle bir süre sonra Ereğli'den ayrılan nahiyelerin yeniden Ereğli'ye bağlanması noktasında Ereğli kaymakamlığınca bazı girişimlerde bulunuldu. Nitekim 1865 yılı sonlarına doğru sadrazamlık makamından Maliye Nezareti'ne gönderilen bir tezkerede -ki aşağıda verilecek bilgiler bu tezkereden alınmıştır- Kastamonu mutasarrıflığı dâhilinde gerçekleştirilen bu yeni mülki yapılanma neticesinde merkez ile Kastamonu mutasarrıflığı arasında birtakım görüşmeler yapıldığı ve bu hususta Kastamonu'dan bazı bilgiler istenildiği ifade edilmekteydi. Bunun üzerine Kastamonu mutasarrıflığınca konu ile ilgili bir meclis mazbatası hazırlanarak merkeze gönderildi. Mazbatada, yukarıda belirtilen on adet nahiyenin Ereğli'ye ilhak edilmesi merkezden istirham ediliyordu. Kastamonu mutasarrıflığının bu talebi sonrasında konu derhal müzakere edilmek üzere ilgili evraklarla birlikte Meclis-i Vâlâ'ya havale edildi. Ayrıca durum Maliye Nezareti'ne de bildirildi ve bu husus hakkında bilgi istenildi (BOA, MVL 715/102 (1), 6 Ş 1282 (25.12.1865).

Sadrazamlık makamının bu emri üzerine Maliye Nazırı Mehmed Hurşid Paşa tarafından söz konusu tezkereye bir cevap yazıldı. Cevapta konunun varidat muhasebesine havale edildiği ve burada yapılan incelemeler neticesinde konu hakkında bir müzekkere hazırlanarak bilgi verildiği beyan ediliyordu. Müzekkerede, yukarıda verilen kazaların mülhakatı olan Alaplı, Yılanlıca, Dirgene, Yenice, Tefen, Hisarönü, Perşembe, Zerzene, Amasra ve Gölpazarı nahiyelerinin Viranşehir ve Bolu'dan ayrılarak Ereğli'ye ilhak edilmelerinin doğru olmayacağı belirtiliyordu. Nitekim böyle olduğu takdirde diğer sancaklar oldukça küçülecek buna karşılık Ereğli oldukça büyük bir sancak hüviyetini kazanacaktı. Ayrıca maden işlerinin de dağdağalı bir iş olması münasebetiyle diğer kazaların maliye işleri de sekteye uğrayacaktı. Müzekkerede bunların dışında Ereğli sancağı teşkil edilirken yıllık varidatına göre maliye memurlarının tayin edildiği ve ona göre gerekli düzenlemelerin yapıldığı ifade ediliyordu. Bu gerekçeler haricinde padişahın iradesinde belirtilen bu on nahiyenin Ereğli'ye ilhak edilip edilmemesi hususunda bir açıklık olmadığı da belirtilmişti. Son olarak Hurşid Paşa, bu durumun zaten Bolu ve Viranşehir sancakları kaymakamlıklarına 27 Kasım 1865 tarihli bir tahriratla bildirildiği de ifade ediliyordu (BOA, MVL 715/102 (2), 6 Ş 1282 (25.12.1865). Bütün bu veriler göz önünde bulundurulduğunda görüldüğü üzere Ereğli'nin Bartın, Çarşamba ve Devrek kazalarından oluştuğu ve söz konusu nahiyelerin ise Bolu ve Viranşehir'de kalmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bir süre sonra söz konusu nahiyelerin Ereğli'ye yeniden bağlanması hususunda bu kez Kaptan Paşa işin içerisine dâhil oldu. Tartışmalara dâhil olan Kaptan Paşa, sadrazamlık makamına bir tahrirat göndererek yukarıda zikredilen nahiyelerin Ereğli'ye dâhil edilmelerini istirham etti (BOA, MVL 717/76 (1), 17 Ş 1282 (05.01.1866). Ancak Kaptan Paşa'nın bu isteği uygun bulunmadı.

1866 yılı başlarına gelindiğinde Ereğli maden işleri ile Ereğli kaymakamlığı birbirinden ayrılarak Ereğli kaymakamlığı eskiden olduğu gibi Faik Bey'in, Ereğli maden işleri ise Tersane-i Amire miralaylarından Hüseyin Bey'in uhdesine verildi. Ancak bu yeni idari durum özellikle Hüseyin Bey'in yukarıda açıklandığı üzere halka yaptığı bazı zulümler yüzünden şikâyetlere neden oldu (BOA, A.MKT.MHM 372/96 (5), 21 B 1283 (29.11.1866). Şikâyetler, Ereğli Meclisi gündemine alındığında Ereğli maden işleri ile Ereğli mülki işlerin yeniden tek kişide toplanması gerekliliğine karar verildi. Bu karar bir mazbata halinde Kastamonu mutasarrıflığına da bildirildi (BOA,

A.MKT.MHM 372/96 (5), 21 B 1283 (29.11.1866). Ereğli meclisinin bu mazbatası Kastamonu mutasarrıflığı meclisi gündemine alındığında diğer bazı bilgiler de göz önünde bulundurularak bu iki idarenin yeniden birleştirilmesinin zaruri olduğu kararlaştırıldı. Bu karar bir mazbata halinde gereği görüşülmek üzere merkeze iletildi (BOA, A.MKT.MHM 372/96 (4), 11 Ş 1283 (19.12.1866). Konu merkezde görüşüldüğünde Ereğli kaymakamlık ve maden işlerinin birleştirilmesine ve her iki yerin başına Faik Bey'in tayin edilmesine karar verildi (BOA, İ.MVL 565/25386 (6), 12 Ş 1283 (20.12.1866). Ancak Faik Bey, maden işlerinin Hüseyin Bey uhdesine verilmesinden bu yana bazı işler için başkentte bulunduğundan bu görev bir süre sonra Dilaver Paşa'ya tevdi edildi. Böylece yaklaşık bir yıl süre ile ayrı ayrı yönetilen maden ve kaymakamlık işleri yeniden birleştirilmiş oldu (BOA, A.MKT.MHM 372/96 (5), 21 B 1283 (29.11.1866); A.MKT.MHM 372/96 (6), 6 N 1283 (12.01.1867).

Maden işleri ile kaymakamlık işlerinin birleştirilmesi ile birlikte yukarıda söz konusu on nahiye de Ereğli kaymakamlığına ilhak edildi.[6] Bu on nahiye halkı Ereğli kaymakamlığından ayrıldıktan sonra devletçe kereste kesim ve nakil işleri ile görevlendirilmişti. Bu ilhaktan sonra artık nahiye halkı sırf kömür üretim işlerinde istihdam edilecekti. Böylece özellikle Kaptan Paşa'nın iddia ettiği iş gücü ve sermaye sağlanmıştı. Nahiyelerin mülki işleri her ne kadar hemen gerçekleşmiş ise de maliye işleri herhangi bir karışıklık yaşanmaması adına 13 Mart 1867 tarihinden itibaren gerçekleşti (BOA, İ.MVL 565/25386 (6), 13 Ş 1283 (21.12.1866). Bununla birlikte Ereğli kaymakamlığı 1867 Vilayet Nizamnamesi ile Bolu livasına ilhak edilerek Bolu'nun içerisinde bir kaza olarak yönetilmeye başlandı (BOA, İ.MMS 133/5692 (2), 22 M 1284 (26.05.1867). Ereğli'nin Bolu livasına ilhak edilmesinden sonra yine madenlerin çıkarılması hususunda sıkıntılar yaşanmaya devam edecekti. Bu anlamda Bahriye Nezaretince sadrazamlık makamına Ereğli'nin yeniden müstakil bir liva olarak idare edilmesi için birtakım başvurularda bulunuldu ise de bu başvurular yerinde görülmeyecekti. Fakat maden işleri hususunda kaymakamın merkez ile doğrudan iletişimine dair izin çıkacaktı (BOA, MVL 739/87 (4), 9 C 1284 (08.10.1867).

2. Sonuç

Osmanlı Devleti için her türlü maden gibi kömür madenleri de önemli birer gelir kaynağıydı. Çünkü kömür madenleri özellikle sanayi devriminden sonra buharlı gemi ve tren gibi buharlı makinelerin yakıtı olarak günümüz petrol işlevini görüyordu. Bu denli önemli bir yer altı kaynağının işletilmesi hem ülke ekonomisine hem de halkın geçimine yadsınamaz bir katkı sağlıyordu. Bu açıdan devlet ve millet işbirliği ile üretimi gerçekleştirilen kömür madenlerinin daha fazla üretimi amacıyla pek çok çalışma yapıldı. Bu çalışmalardan biri de yeterli emek gücü ve sermayenin temin edilmesine yönelik oldu. Bu amaçla zaman zaman madenin bulunduğu çevredeki kimi kazalar veya nahiyeler söz konusu iki önemli unsurun temini gayesiyle madenin dâhil olduğu idari birime bağlandı. Hatta çalışmamız örnekleminde görüldüğü üzere madenin devlet ve millet için taşıdığı önem dolayısıyla kaza mülki birimi kaymakamlık mülki birimine dönüştürülmüştür. Çalışmanın en önemli sonuçlarından biri Osmanlı Devleti'nde ekonomik ve stratejik ehemmiyeti olan kimi madenlerin Osmanlı mülki yapısını şekillendirebildiğinin ortaya konulmuş olmasıdır. Bu anlamda Osmanlı Devleti için ülke ve halkın refahının her şeyin önünde tutulduğu, mülki ve mali kimi tasarrufların tamamen pragmatik bir çerçevede ele alındığı görülmektedir.

[6] Kimi nahiyeler Ereğli'ye ilhak edilmeyi kabul etmek istememişlerdir. Nitekim Viranşehir sancağından Ereğli sancağına bazı kazaların ilhak edileceğinin Meclis-i Vâlâ'da müzakere edildiği duyumlarının ilgili ahalileri uzaklık vb. bazı gerekçelerle harekete geçirmiş ve bunun olmaması adına bazı arzuhaller ile Viranşehir meclisine başvurarak onlardan aracı olmaları hususunda istirhamda bulunmuşlardır. BOA, MVL 730/15 (1), 6 Ş 1283 (14.12.1866).

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Ali Emiri (AE.SSÜL.I): 2/63.

Cevdet Tımar Zeamet (C.TZ): 83/4142.

İrade Dahiliye (İ.DH): 305/19358.

İrade Meclis-i Vala (İ.MVL): 539/24223; 565/25386.

İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS): 133/5692.

Mâbeyn-i Hümâyûn İrâdeleri (MB.İ): 21/43.

Meclis-i Vâlâ Evrakı (MVL): 669/11; 677/22; 705/53; 714/77; 715/10; 715/102; 717/76; 720/70; 723/39; 730/15; 739/87.

Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM): 372/96.

Resmi Yayınlar

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, 1264/1848;1266/1850; 1270/1856; 1277/1861.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Bazna, Y. (2021). *Osmanlı taşra idaresi: Kastamonu örneği (1839-1876).* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı.

Çadırcı, M. (2013). *Tanzimat Döneminde Anadolu kentleri'nin sosyal ve ekonomik yapıları.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Çağatay, N. (1943). Osmanlı İmparatorluğunda Maden İşletme Hukuku,. *DTCF Dergisi*, *2*(1)*,* 117-126.

Gencer, A. İ. (2001). *Bahriye'de yapılan ıslahat hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin kuruluşu (1789-1867).* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Güneş, M. (2013). *Osmanlı Taşra idaresinin değişim sürecinde Kaymakamlık (1842-1871.* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Karal, E. Z. (2007). *Osmanlı Tarihi* (C. VI). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kaştan, Y. (2016). Osmanlı İmparatorluğu'nda kömür ocaklarının işletilmesi (1839-1918). *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 1-26.

Kolay, A. (2011), *İzmir-Kasaba ve uzantısı demiryolu hatları (1863-1897).* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Öğreten, A. (2006). Ereğli kömür madeni havzasında ilk üretim. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 31*, 135-160.

Öğreten, A. (2007). Ereğli kömür havzasında Bahriye Nezareti döneminde madenler ve madenciler 1865-1908. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(5), 139-178.

Sezen, T. (2017). *Osmanlı yer adları.* Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları (Yayın No: 26).

Tak, İ. (2001). *Osmanlı döneminde Ereğli kömür madenleri.* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Terzi, A. T. (2000). *Hazine-i Hassa Nezareti.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Tızlak, F. (1993). XIX. Yüzyılın ilk yarısında Anadolu madenleri. *Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan kitabı içinde* (ss. 291-305). Samsun.

Tızlak, F. (1995). Osmanlı maden işletmeciliğinde kanunnameden nizamnameye geçiş ve 1861 tarihli Maden Nizamnamesi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, *98,* 75-91.

Tızlak, F. (1996). XIX. Yüzyılın Ortalarında Osmanlı maden yatakları. *Belleten*, *LX* (229), 703-718.

Tızlak, F. (1998). Ereğli Kömür Madeni Nizamnamesi. *Belgeler*, *23*, 123-142.

Tızlak, F. (1999a). Maadin-i Hümayun Emanetinin Osmanlı idari düzenindeki yeri (1775-1867). *XII. Türk Tarih Kongresi* içinde (ss. 925-939). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Tızlak, F. (1999b). Osmanlı Devleti'nde madencilik. *Osmanlı* içinde (C. 3, ss. 312-321). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Tuncel, M. (1995). Ereğli. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C.11, ss. 289-290). İstanbul: TDVİAM.

Yakupoğlu, C. (2012). Kastamonu'nun doğal zenginliklerinden küre madenlerinin tarihi arka planı. *Kastamonu'nun Doğal Zenginlikleri Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde (ss. 36-45).